

Úszó tárlatok

Beszélgések az egykor Velencei Biennálén részt vevő magyar képzőművészekkel, kurátorokkal, nemzeti biztosokkal

24. rész | Kérdések Uhl Gabriella* művészettörténészhez

☺ **Bódi Kinga:** Minden országban más és más rendszer alapján döntenek el, ki állíthat ki az adott ország nemzeti pavilonjában. Mit gondolsz a 2002 óta érvényben lévő magyar kurátori pályázati rendszerről, amelynek köszönhetően a te pályázatot nyerte el a kiállítás-rendezés jogát 2013-ban a Velencei Biennále Magyar Pavilonjában?

☒ **Uhl Gabriella:** A magyarországi rendszer, amely a nemzetközi praxisban is bevett forma, elvileg demokratikus. Ám minden a gyakorlati működésében realizálódik. Nyilván nincs tökéletes megoldás, mindig lehet javítani a meglévő rendszeren, de a magyarországi művészeti szcénát ismerve jónak és fontosnak tartom, hogy *open call* elven működik a velencei magyar kiállítások kiválasztása. Mindig vannak olyan művészek vagy projektek, amelyek a mindennapokban kívül esnek a bevett kánonon vagy annak a margóján vannak, viszont egy nyílt pályázati szisztéma esélyt és alkalmat adhat számukra, hogy a látótérbe kerüljenek: akár a reveláció erejével is hathatnak a zsűriben ülő személyek számára. Ez a pályázati forma főleg a mai magyar széttagolt és kizárólagos ítéletekre alapozó kulturális életben fontos.

De persze van hátulütője is a pályázati rendszernek, mégpedig az, hogy csak azokból a projektekből lehet válogatni, amelyek a felhívásra beérkeztek. Ha csak három pályázat van, akkor csak abból a hátréból lehet választani. Én azt gondolom, hogy a legideálisabb struktúra az lenne, ha a nyílt pályázat mellett lennének meghívottak is. A felkészült szakmai zsűri tagjait – akik jól ismerik a szcénát, rendszeresen járnak műtermekbe, követik a kiállításokat és számos tárlatot rendeznek kortárs magyar művészek munkáiból – tapasztalatuk és tudásuk feljogosítaná arra, hogy meghívásra javasoljanak egy-egy művészt vagy projektet. Így összejöhetne egy évben húsz-harminc pályamű, amely egy nagyobb merítési lehetőséget jelentene, és amelyekből tényleg ki lehetne választani az adott évben a legmegfelelőbbet és a legaktuálisabbat. Ugyanakkor megfontolandónak tartanám nemzetközi szakemberek meginvitálását is a zsűribe, ami úgyszintén bevett gyakorlat külföldön, s szintén legitimálná a szakmai döntést. Lehet, hogy egy külföldi kevésbé ismeri mélységeiben a kortárs magyar művészetet, de éppen távolsága és objektivitása miatt adott esetben jobban meg tudja ítélni, hogy melyik projektterv lehet érdekes a nemzetközi közönségnek: melyik fogalmaz meg ilyen szempontból releváns és aktuális kérdésfelvetéseket, melyiknek megy át az üzenete az „idegen” szem és fül számára is. Mindez csak előnyére válhatna a pályázati struktúrának és a kiválasztás folyamatának.

☺ **BK:** 2015-ben több változtatás is történt a velencei magyar kiállítások hátterét jelentő intézményi struktúrában,² majd végül a Ludwig Múzeumhoz került

1 2013-ban a zsűri tagjai voltak: Keserü Katalin, Sturcz János, Készman József, Ujvárossy László, Bordács Andrea, Boros Géza, Bartusz György, Gulyás Gábor.

2 A *Velencei Biennále* ügye 2013 szeptemberében került el a Műcsarnoktól, Gulyás Gábor akkori igazgató távozásával. Ezt követően a Velencei Biennále Iroda egy ideig a Magyar Alkotóművészeti Nonprofit Kft. égisze alatt működött, de Gulyás Gábor megtartotta nemzeti biztos kinevezését. 2014 novemberében az Emberi Erőforrások Minisztériuma Balatoni Mónikát, az egykori kulturális diplomáciáért felelős államtitkárt nevezte ki nemzeti biztosnak és egyben a Biennále Iroda vezetőjének, amely 2015 januárjától a Ludwig Múzeum közvetlen felügyelete alá került. Balatoni Mónika 2015 szeptemberében lemondott tisztségéről, és 2015 október közepétől Fabényi Júliát, a Ludwig Múzeum jelenlegi igazgatóját nevezték ki velencei nemzeti biztosnak. A Biennále Irodát 2016 januárjától Boros Géza vezeti önálló osztályként a Ludwig Múzeum szervezeti struktúráján belül.

* 1970-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait az ELTE BTK magyar irodalom és történelem, majd művészettörténet szakán végezte. 2004 és 2007 között az Ernst Múzeum vezető kurátoraként dolgozott. 2008 és 2011 között Tallinnban élt és dolgozott. Számos hazai és nemzetközi kiállítás kurátora volt (többek között: *Deim Pál retrospektív kiállítás*, Ernst Múzeum, Budapest, 2006; *Elszáll a lélek?* – *El Kazovszkij emlékkiállítás*, Vasarely Múzeum, Pécs, 2008; *Kunst macht frei – Észk kortárs művészet*, Múzeum Galéria, Pécs, 2010; *MemoryLab – Photography Challenges History*, Új Budapest Galéria, Budapest, 2014 (Az Európai Fotóhónapok Szövetsége szervezésében 8 európai fővárosban egy időben megrendezett kiállítások budapesti társrendezvénye); *A sivatag – tájkép és szakrális tapasztalat*, Pannonhalmi Apátsági Múzeum, Pannonhalma, 2015; *Előre/Visszatekintés. Érmezei Zoltán életmű-kiállítása*, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2016 (társkurátor Beke László és Gál Georgina mellett). 2015 óta a Kaposvári Egyetem Művészeti Karán egyetemi docens.

ASZTALOS ZSOLT
 Kilőtték, de nem robbant fel. 55. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia.
 Magyar Pavilon, Venecia, 2013. június 1 – november 24.

a biennálék szervezésének az ügye és a Biennale Iroda. Mi a véleményed mindezekkel kapcsolatban?

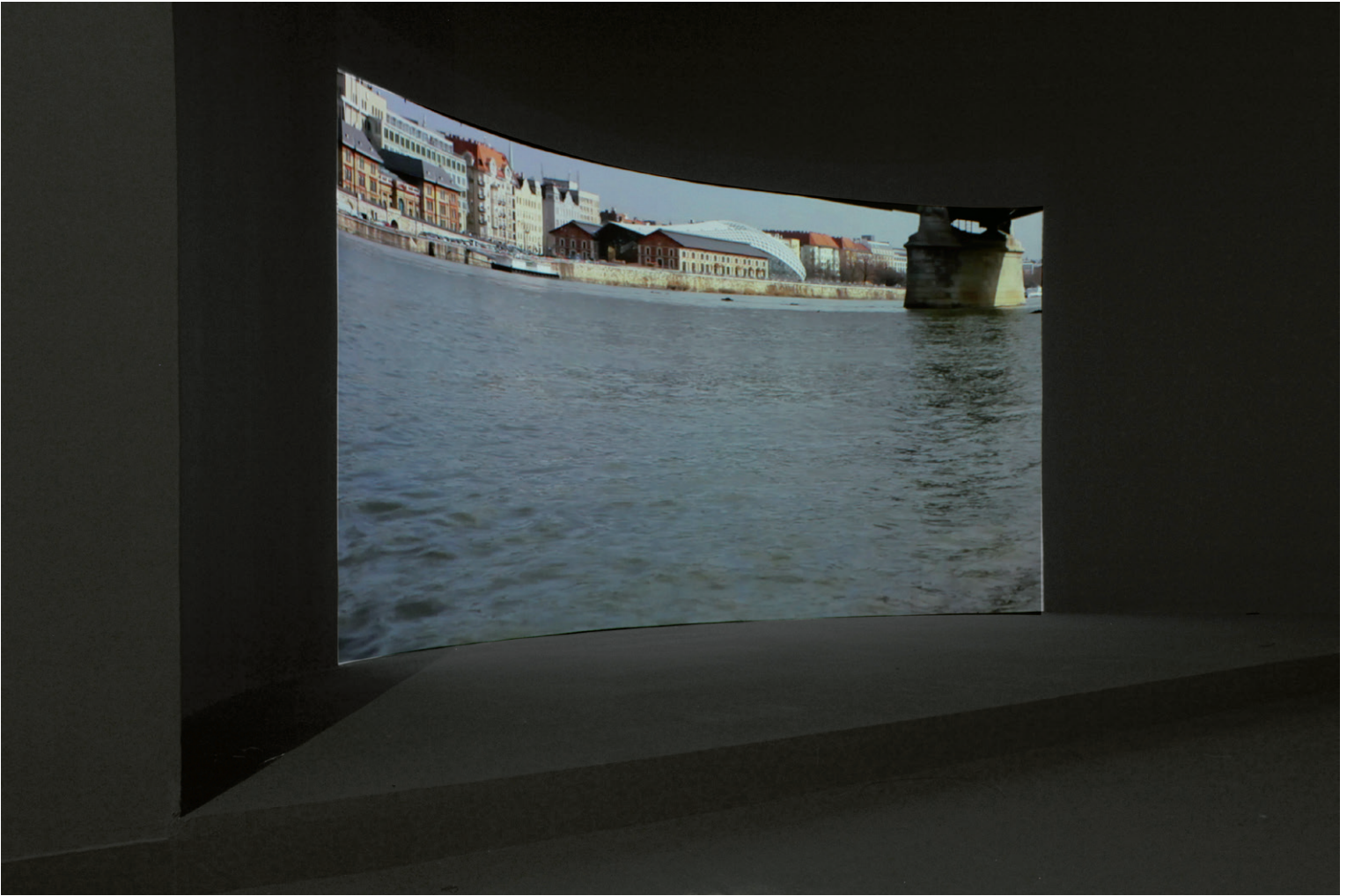
✪ **UG:** A sok ad hoc és átgondolatlan döntés után, amelyek a *Biennale* magyar részvétele körül születtek, úgy tűnik, hogy mégis sikerült stabilizálni a helyzetet, amely struktúrájában nem különbözik lényegesen a korábitól. A nemzeti biztosnak alapvetően adminisztratív feladatköre van, ez korábban is így volt. Elsősorban bürokratikus és szervezési teendőkből áll a munkája: a zsűri kinevezése és összehívása, a költségvetés folyamatos felügyelete és a keretek betartatása, a közbeszerzések lebonyolítása, a hivatalos eseményeken való reprezentatív feladatok ellátása, a nemzetközi kapcsolatok kiépítése stb. – ezek teszik ki teendői nagy részét. Nincs beleszólása a megvalósuló projektek tartalmi részébe, így inkább a kiállítások kommunikálásában és népszerűsítésében lehetne hangsúlyosabban jelen.

Azt mindenképpen jó dolognak tartom, hogy a mindenkor Ludvig Múzeum-igazgató lesz a nemzeti biztos, tehát nem a szakmán kívül eső politikai kinevezett, mivel csak olyan személy tudja hitelesen képviselni és közvetíteni a velencei magyar kiállításokat itthon és külföldön egyaránt, aki járatos ebben a közegben: tisztában van a sajátosságaival, ismeri a szcena szereplőit, tehát rálátása van az egészre. A nemzeti biztosnak valójában egy *Biennale*-brandet kellene felépíteni és eladnia a hazai és a nemzetközi közönségnek. Az más kérdés, hogy a mindennapi múzeumi tevékenysége mellett mennyi ideje és energiája marad a *Biennale* körüli feladatok magas szintű ellátására. De nyugaton is vannak példák arra, hogy ezek a szerepkörök és tevékenységek összeegyeztethetők, hiszen összefüggnek.³ Sőt, nem is kell ezért nyugatra mennünk, hiszen itthon

NÉRAY KATALIN, a Műcsarnok, majd a Ludvig Múzeum egykori igazgatója már bebizonyította, hogy összeegyeztethető a múzeumvezetői és a velencei nemzeti biztos munkája.

A másik fontos szempont a nemzeti biztos kérdéskörében a kontinuitás. Míg a kurátorok esetében jó, hogy biennáléről-biennáléra új projekttel, mindig friss szemlélettel, újabb és újabb ötletekkel jelentkeznek, addig a nemzeti biztos tekintetében nem biztos, hogy kommunikációs szempontból előnyös a sűrű váltás. Ebben a szerepkörben éppen az egymásra építkezés, a hosszabb távra tervezett kommunikációs tevékenység kifutása és beérése, a kurátorok számára az állandó és jól kiszámítható, flottul működő háttér biztosítása lenne a cél. Ahhoz, hogy mindez bejáratott módon menjen, nem szerencsés, ha a nemzeti biztosnak minden évben előlről kell kezdenie a munkáját. Ebben a szerepkörben a tapasztalat és a biztos helyismeret, azaz a velencei kontextus ismerete nagyon sokat számít. Itt az állandóság jelenti az előnyt: én úgy látom, hogy mondjuk 8-10 év, tehát 4-5 *Biennale* levezenyélése lenne az ideális időkeret egy-egy nemzeti biztosnak. Az is fontos ugyanakkor, hogy a nemzeti biztos és a kurátor nem független egymástól: ideális esetben szorosan

3 Például a Német Pavilonban 1976 és 1980 között Klaus Gallwitz volt a nemzeti biztos, aki 1974-től 1994-ig a frankfurti Städel Museum igazgatója volt.

ASZTALOS ZSOLT
Kilőtték, de nem robbant fel. 55. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia.
Magyar Pavilon, Velence, 2013. június 1 – november 24.

együtt kell működniük, tehát fontos a jó emberi és szakmai kapcsolat közöttük. Sajnos Magyarországon erre kevés jó példát láthattunk eddig.

És még egy dolog van, amiről, azt gondolom, hogy nagyon keveset beszélünk: ez pedig az utómunka. Ez is a nemzeti biztos, illetve az iroda feladata kellene, hogy legyen: a kiállítások bezárását követő költségelszámolások, beszámolók és minisztériumi jelentések után és mellett a biennále-művész további menedzselése.

BK: *Mit jelentett számodra művészettörténészként 2013-ban egy olyan megrendezvényen, mint a Velencei Biennále, kiállítást rendezni?*

UG: Először is nagyon örültem és egyben nagy megtiszteltetés is volt. Abban az évben 19 pályázat érkezett be, úgyhogy nem volt rossz érzés ennyi pályázó közül végül lehetőséget kapni. Egyben kihívás is volt, hiszem egy velencei kiállítás megrendezésével automatikusan kilépsz egy másik porondra. A *Biennále* a glamourról is szól, és 2013 előtt én csak az akadémiai vagy a múzeumi közegből kiindulva, illetve egy kérdést vagy témát a kutatások felől megközelítve csináltam kiállításokat. Tisztában voltam vele, hogy a *Biennále* nem (csak) erről szól. Ez egy alapvetően új szituációt jelentett nekem, hogy itt inkább látványosat, figyelemfelkeltőt, attraktívát kell létrehozni, különben elvész a csillogó tömegben vagy nem jön át az elképzelésed egy ilyen összetett kontextusban.

Nagyon sokat jelentett az a Velencében töltött majdnem egy hónap, amíg a kiállítást építettük. Az egy nagyon különleges állapot a Giardiniben, amikor a pavilonokban egymás mellett folyik a munka, mindenki ugyanazokkal a helyzetekkel és problémákkal küzd, és ez kialakít egyfajta sorsközösséget, szolidaritást a kurátorok és a művészek között. Jó volt minden nap benézni a különböző pavilonokba és belelátni a többiek munkafolyamatába. Nagyon sok mindenkivel kapcsolatba kerültem ez alatt az idő alatt, kölcsönösen segítettük egymást, ha valakinek elromlott a fűrógépe vagy egy szögre volt szüksége. Alapvetően egy

egymást segítő és összetartó nemzetközi közeg van ilyenkor Velencében. De az biztos, hogy az az egy hónap csoportpszichológiai szempontból is rendkívül izgalmas megfigyelésekre ad lehetőséget: miként viselkednek az emberek összezárva, sokszor kiélezett helyzetekben. A kurátori network szempontjából is nagyon fontos ez az időszak. Egy hónapon keresztül minden nap ugyanazokkal az emberekkel találkozol: reggel együtt futtok, napközben együtt installáltok, aztán este együtt mulattok, mindez természetesen magával hoz új ismereteket. És ez nem csak felületes kapcsolatokat jelent, hiszen kialakulhatnak olyan – egymás iránti kölcsönös bizalmon alapuló – szakmai és baráti kapcsolatok is, amelyek hosszabb távon is megmaradnak, és későbbi, konkrét projekteket eredményezhetnek. Ilyen kedves példa számomra 2013-ból JASMINA CIBIC barátságára.⁴

BK: *Mi volt a korábbi véleményed a Biennáléről? Változott-e ez 2013-ban a kiállítás megrendezése után? Ha igen, mennyiben?*

⁴ Jasmina Cibic a magyar közönség előtt a Ludwig Múzeum-beli kiállításával mutatkozott be. *Jasmina Cibic: Spielraum – The Nation Loves It*, 2015. január 30 – március 8. Kurátor: Kopeczky Róna

✪ **UG:** Európa lerakta ezt a kulturális örökséget, és ehhez számos ország a világ legkülönbözőbb pontjáról kapcsolódni akar valamiképpen. Nem véletlen, hogy évről-évre egyre több ország akar szerepelni Velencében. Sokáig ezt a történeti örökséget jelentette a *Biennale* nekem. 2013 után már nem csak ezt a patinát testesítette meg, hanem egy személyesen is átélt élmény lett belőle, ami sok szempontból megváltoztatta ezt a „távolról-tisztelettel szemlélni” hozzáállásomat.

✪ **BK:** *Mesélj egy kicsit a 2013-ban Velencében megvalósult magyar kiállításokról.⁵ Mi volt a koncepciója, hogyan nézett ki az installáció, mi volt a rendezési elv?*

✪ **UG:** Amikor ASZTALOS ZSOLT megkeresett, több terve is volt arra, hogy mit mutatna be szívesen Velencében. Az azonban elég hamar egyértelművé vált mindkettőnk számára, hogy egy teljesen új munkát nem lehet megvalósítani ennyire rövid idő alatt. Fél év alatt annak van realitása, hogy egy nagyon konkrét elképzelést kivitelez, vagy egy már minimálisan elkészült munkát továbbépít. Erre van esély ennyi idő alatt ahhoz, hogy a végeredmény egy jól végiggondolt, profin kivitelezett, helyspecifikus installáció legyen, amihez még egy komoly katalógus is párosul.

Zsoltnak három ötlete volt, ezekből választottuk ki végül a bombákat, amelyek közül négyet már korábban bemutatott.⁶ Az első ötlete az *Esperanto-projekt* volt, amelynek a középontjában a nyelvek közötti fordítás problémája, az értés és félreértés állt, illetve az, hogy egy ilyen mesterséges nyelv miként működik. Mindez azonban túl sok szöveget és olvasást igényelt volna, amiről tudtuk, hogy nem működik Velencében, ahol a látogatók csak kevés időt szánnak egy-egy pavilon megtekintésére. (Egy átlagnéző 2,5 percet tölt egy pavilonban!) Ráadásul a *Velencei Biennale* tényleg egy bábeli zűrzavar, számtalan, különféle nyelveken beszélő ember fordul meg egy-egy pavilonban,

5 Asztalos Zsolt. *Kilőtték, de nem robbant fel*. 55. *Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia*. Magyar Pavilon, Venecia, 2013. június 1 – november 24. Kurátor: Uhl Gabriella. Nemzeti biztos: Gulyás Gábor, a Múcsarnok akkori igazgatója.

6 *Mi a magyar?* Múcsarnok, Budapest, 2012. augusztus 2 – október 14. Kiállító művészek: Asztalos Zsolt, Benczúr Emese, Borsos Lőrinc, Borsos Róbert, Braun András, Bukta Imre, Csáji Attila, Csáki László, Cseke Szilárd, Csiszér Zsuzsi, Csontó Lajos, Csurka Eszter, Dezső Tamás, Dr. Máriás, El-Hassan Róza, Eperjesi Ágnes, Erdélyi Gábor, Fabricius Anna, Farkas Ádám, feLugossy László, Fehér László, Gaál József, Gerber Pál, Gerhes Gábor, Gyenis Tibor, Horváth Dániel, Huszár Andrea, Imre Mariann, Jakatics Szabó Veronika, Jankovics Marcell, Jovián György, Keserü Ilona, Kicsiny Balázs, Király András, Koronczai Endre, Kotormán Norbert, Kovács Gergő, Kupcsik Adrián, Mátrai Erik, Neuberger István, Nyári István, Péli Barna, Rónai Éva, Société Réaliste, Stark István, Szabó Dezső, Szirtes János, Szolnoki József, Szombathy Bálint, Szurcsik József, Szűcs Attila, Uglár Csaba. Kurátor: Gulyás Gábor.

úgyhogy itt bajban lettünk volna a sok-sok szövegváltozattal. Zsolt másik ötlete egy *Fizika/Kémia-projekt* volt: egy szertárra reflektáló installáció. Itt is egy intim közeget (makettasztalokkal, diavetítőkkel stb.) kellett volna létrehozni, és az ilyen finom és apró elemekből felépülő installációk szintén elvesznek Velencében. Ezt a projektet később, 2014 őszén, Zsolt bemutatta Debrecenben a MODEM-ben, ahol viszont nagyon jól működött.⁷ Velencében pedig maradtak a bombák, a nagyon nyílt, egyszerű, lényegre törő vizualitásukkal és a mindenki számára egyértelmű üzenettel.

Azt is végiggondoltuk, hogy csak globális problémákkal lehet megjeleníteni a *Biennalén*. Azok a kiállítások, amelyek túlzottan lokális eredetű kérdéseket feszegetnek, csak egy nagyon szűk látogatói réteget fognak meg. Elsőként egy körülbelül egy perc alatt felfogható vizuális élményt kell nyújtani, ha ez megfogta a látogatót, akkor marad bent egy kicsit hosszabban a pavilonban és akkor jöhet a következő réteg. Több lépcsőben kell megfogni a látogatót, rétegenként kell adagolni a mű, az installáció felfejtésének lehetőségét.

A megvalósult projektünkben az I. világháború óta megtalált, fel nem robbant lövedékekre és bombákra koncentráltunk. A térinstalláció végül 16 videómunkából állt, ezek voltak „kocka tv-ken” vetítve és elszórtan elhelyezve a pavilon tereiben a földön. Minden bombához más és más hangot – utcazajt, hétköznapi jelenetek hangját – párosítottunk.

Eredetileg a valódi robbanótesteket is szerettük volna kiállítani Velencében, ezeket az átriumba helyeztük volna el. A bombatestek kölcsönkéréséhez el is indítottuk a szükséges bürokratikus procedúrát a Honvédelmi Minisztériumban, amikor a náluk őrzött lövedékekről forgattuk a filmeket. A magyar honvédségnek nagyon komoly „bombamúzeuma”, bombagyűjteménye van, ahol több száz különböző típusú, korú és funkciójú robbanótestet őriznek, és ebből szerettünk volna néhányat kölcsönkérni a kiállítás idejére. A forgatás idején rendkívül nyitottak és segítőkészek voltak, a felkészült honvédségi szakértőkről rengeteg műszaki és történeti ismeretet szereztünk, de sajnos egyik pillanatról a másikra egyszer csak leállt az ügyintézés menete, és nem kaptunk kiviteli engedélyeket. Az érv az volt, hogy NATO tagországgként nem vihetünk ki az országból csak úgy bombákat, illetve, hogy nincs garancia arra, hogy nem valódi bombákat hozunk majd vissza az üresek helyett. És volt egy pont, amin nem tudtunk túljutni. A katonai főparancsnok nem engedélyezte a kivitelt, pedig már le voltak gyártva a posztamensek a bombák kiállításához.

Zsolt képzőművészeti projektjét én annyiban egészítettem még ki, hogy javasoltam, hogy csináljunk egy konfliktuskutatást és rajzoljunk fel egy konfliktustérképet. Ez ugyan nem lett annyira látványos, mint szerettem volna, viszont az emberek között nagyon népszerű lett az online felület. Több mint száznegyven-ezer bejegyzés érkezett be kép, videó, illetve szöveg formájában. Heidelbergben, ahol az Európai Konfliktuskutató Intézet van, fel is dolgozták ezeket az adatokat. Ennek nagyon örültem, mert így a képzőművészeti projekthez hozzáadódott egy globálisabb léptékű tudományos kutatási eredmény is.

✪ **BK:** *A Velencei Biennale régóta erősen kritizált avított nemzeti pavilonrendszerben való gondolkodása miatt (a nemzeti pavilonok célja „az adott ország művészeti termésének két évente történő bemutatása”). Mit gondolsz a pavilonrendszerrel? Mennyiben gondolod úgy, hogy Asztalos Zsolt kiállítása az akkori kortárs magyarországi képzőművészetet reprezentálta Velencében?*

✪ **UG:** Nagyon érdekes, hogy ezt kérdezed, mert 2013-ban a zárónapon, éppen ebben a témában szervezett a *Biennale* egy beszélgetést.⁸ Ez a felvetés, hogy megtartsák-e a pavilonokat, vagy valamiképpen integrálják őket, elég régóta téma már Velencében, nem akkor merült fel először. De mindig oda fut ki minden erről a kérdésről szóló vita, hogy mégiscsak jobb lenne ezt a nemzeti identitást formáló erőként működő rendszert megőrizni, természetesen mindig valahogyan

7 Asztalos Zsolt. *Két hidrogén közösbbe adta elektronjait*. MODEM, Debrecen, 2014. október 5 – november 2.

8 A *Velencei Biennale* minden alkalommal számos előadást, kerekasztal-beszélgetést és egyéb kísérőprogramot szervez a rendezvény nyitva tartásának idején a kiállításokhoz kapcsolódóan. 2013-ban a *Meeting on Arts* beszélgetés-sorozat keretében került sor a *Biennale* zárónapján, 2013. november 24-én *Let's Talk About Us* címen a nemzeti pavilonokról szóló diskurzusra, amelyen minden pavilon kurátora elmondhatta a véleményét és tapasztalatait a témában.

reflektálva a globális problémákra és az adott helyzetre. Gondoljunk itt olyan példákra, mint 2013-ban a Francia és a Német Pavilon egymás közötti cseréje,⁹ vagy Ciprus és Litvánia közös kiállítására¹⁰ ugyanebben az évben, az együttműködésre mint kortárs művészeti fogalomra is építve. 2015-ben nekem is volt egy ötletem arra, hogy adjuk oda a Magyar Pavilon átriumát az akkor először a Biennáléra jelentkező Líbiának, de a szervezés közben a polgárháborús állapotok annyira elfajultak, hogy az anyagiak hiányán elhalt a projekt.

Velence tehát nem akar kizárólag egy-egy kurátor személyén és ízlésén múló Biennálét rendezni. Arra ott van a központi pavilon, de azon kívül kifejezetten szorgalmazzák a sokszínűséget, a változatosságot a pavilonok között, és azt, hogy mindig újabb és újabb országok állítsanak ki. Főleg utóbbira hivatkozva szeretnék az olaszok megtartani ezt a formát: hiszen az újonnan jelentkezők, akik saját nemzeti pavilont szeretnének Velencében, többnyire olyan kisebb arab vagy afrikai országok, amelyek most vannak a nemzeti ébredésük küszöbén. A Biennále számukra is szeretné megadni a lehetőséget arra, hogy megmutathassanak a saját nemzeti művészetükkel ebben a nemzetközi közegben. Európában ezen már régen túlvagyunk, de ők viszont most élnek meg azt, amit az európai kultúrák a 19. században éltek meg. Persze mindenki tisztában van vele, hogy milyen kialakult hierarchia van a pavilonok között, de ettől még az elsődleges cél mégis csak az, hogy minél többen jöjjenek a Biennáléra.

Egyébként én is jónak tartom ezt a rendszert, mert unikális a világban, nekem is mindig érdekes látni a különböző pavilonokat, hogy egy-egy ország miként áll hozzá a feladathoz. Hogy mennyire veszi komolyan, vagy éppen félvállról, hogy

9 Németország és Franciaország külügyminisztériuma 2013 év elején közösen döntött arról, hogy az az évi *Velencei Biennálén* pavilonjaikat felcserélve rendezik meg aktuális velencei kiállításait. A hivatalosan kiadott sajtóközlemény szerint az ötlet először tíz évvel korábban vetődött fel, és azóta volt visszatérő téma a két ország között. 2013-ban a kurátorok és a művészek egyetértésével valósult meg a paviloncsere, mely aktussal a globális kortárs képzőművészet nemzetközi kooperációkon, kapcsolathálózatokon és párbeszédiken alapuló működési rendszerére kívánták felhívni a figyelmet. Németország kiállítása 2013-ban a *Velencei Biennálén*: Ai Weiwei, Romuald Karmakar, Santu Mofokeng, Dayanita Singh. Francia Pavilon, Velence. Kurátor: Susanne Gaensheimer; Franciaország kiállítása 2013-ban a *Velencei Biennálén*: Anri Sala. Ravel Ravel *Unravel*. Német Pavilon, Velence. Kurátor: Christine Macel. A paviloncsere sajtóközleményét lásd.: http://www.deutscher-pavillon.org/2013/wp-content/uploads/2013/04/DP_Pressemitteilung_Pavillontausch_16Nov.pdf (Utolsó letöltés: 2016. július 3.)

10 A két ország oO címmel szervezett közös kiállítást egy közös térben az Arsenale területén. A transzkulturális projektben részt vett művészek: Gintaras Didžiapetris, Elena Narbutaite, Liudvikas Buklys, Kazys Varnelis, Vytaute Žilinskaite, Morten Norbye Halvorsen, Jason Dodge, Gabriel Lester, Dexter Sinister. Kurátor: Raimundas Malašauskas.

ASZTALOS ZSOLT
Kilőtték, de nem robbant fel. Bomba, 2013

Fired but unexploded.

mit üzen magáról, és az is látszik a kiállításon, hogy egy-egy ország hol tart kulturálisan, hol vannak a határok az „állami reprezentációkban”. Ha egy kurátor van csak, akkor ezek mind nem látszódnak, mivel az ő koncepciója felülírja ezeket a szempontokat, ami a kuratori gyakorlat felől tekintve teljesen rendben van, sőt így is kell lennie.

Megjegyzem, hogy egy felmérés szerint a már régebb óta nemzeti pavilonnal rendelkező országok kurátorainak 80 százaléka szintén egyetért azzal, hogy megmaradjanak a pavilonok.

✚ **BK:** *Hogyan látod ma: mennyiben illeszkedett 2013-ban a magyar kiállítás a Biennále akkori „trendjébe”? Hová pozicionálnád a Magyar Pavilonban látottakat, összehasonlítva az abban az évben a többi pavilonban kiállítottakkal?*

✚ **UG:** Erről azt gondolom, hogy Zsolt installációja 2013-ban talán nem tartozott a legtrendibb kiállítások közé a Biennálén, de manapság már annyi trend és kánon van, amelyek ráadásul folyamatosan mozognak egymáshoz képest, hogy nincs akkora jelentősége ennek a kérdésnek. És hozzáteszem, hogy a Magyar Pavilon kiállítása egyáltalán nem volt rossz pozícióban a többiekhez képest, egy erős, abszolút vállalható, megbízható minőséget hozott. Valljuk be, nem volt annyira merész és formabontó, mint mondjuk a Román Pavilon „kiállítása” a performanszokban megelevenített, korábban Velencében kiállított művek „eljátszásával”, amely a kiállítási gyakorlat radikális felforgatása volt.¹¹ A mai Magyarországon szerintem nem menne át egy ilyen projekt. Sem a politika, sem a döntéshozók, sem a művészeti közeg nincs azon a szinten, hogy egy ilyen produkciót be mert volna vállalni. Az, hogy a magyar kiállítás nem volt annyira merész, tükrözi a magyarországi szcéna állapotát – leképezte az akkori hazai kulturális viszonyokat és hozzáállást.

Azt azonban még hozzátennem, hogy témájában viszont több pavilon kiállításához is kapcsolódottunk. A konfliktushelyzetek más- hol is megjelentek – nem kell itt feltétlenül politikai konfliktusokra gondolni –, a művészet és a konfliktus kapcsolatának tematizálásával benne voltunk a Biennálé fősodrában. Több pavilon kiállítása is hasonló alapgondolatból indult ki, legyen szó magánéleti, politikai, civilizációs, természeti stb. konfliktusokról. Az egész világ gyakorlatilag egy időzített bombán ül, és ennek a különböző aspektusai jelen- tek meg egy-egy pavilonban. A franciáknál

11 Alexandra Pirici and Manuel Pelmuș: *An Immaterial Retrospective of the Venice Biennale*. 55. *Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia*. Román Pavilon, Velence, 2013. június 1 – november 24. Kurátor: Raluca Voinea.

ASZTALOS ZSOLT
Kilőtték, de nem robbant fel. Munkafotók, 2013

és a dánoknál a migráció volt a középpontban,¹² a finneké, illetve az északi pavilonban a civilizáció és a természet konfliktusa,¹³ az ukránoknál az úttörők és a honvédelmi gyakorlatok jelensége,¹⁴ a libanoniaknál pedig a repülőgép-katasztrófa.¹⁵ A médiumhasználatot tekintve is hasonlóak voltak ezek a munkák a mi kiállításunkhoz.

BK: Örök vita tárgya a szűkös időkeret. Elegendőnek érezted-e a rendelkezésre álló időt a kiállítás megvalósításához? Milyen munkafázisai voltak ezeknek az időszakoknak?

UG: Évről-évre a költségvetés késői megszavazása gátolja meg azt, hogy hamarabb ki lehessen írni a pályázatot. Persze ettől függetlenül még lehetne előreláthatóbban tervezni, hiszen 120 éve folyamatosan részt vesz Magyarország a Biennálén, tehát feltételezhető, hogy a következőn való részvétellel is meg fogják szavazni az állami keretet, de valahogy mégis mindenki kívár a költségvetési döntésig. Nincs arra egyértelmű válasz, hogy ez miért nem történik meg

előbb. Ilyen a közigazgatás és az állami bürokrácia Magyarországon. De én azt gondolom, hogy nem is a kiállítás megvalósítására szánt idő a kevés, persze az sem sok, de az azért még így is abszolválható. Az épületet minden évben rendbe kell hozni, mindig kell valamit javítani rajta, és ez értékes időt vesz el a kiállítás-építésből. Az épület állagmegóvását például lehetne korábbra tenni. A másik probléma, amit látok, hogy a kommunikációra, a hírverésre, a reklámra és az utómunkálatokra szánt idő az, ami iszonyúan kevés.

BK: Ki finanszírozta a kiállítás költségeit? Mekkora költségvetéssel dolgoztak?

UG: Lényegében állami pénzből valósítottuk meg a kiállítást, de az a grafikai reklámcég, ahol Zsolt dolgozik, ugyancsak segített, főleg technikai-kivitelezési dolgokban. Egyébként 20 millió forint volt a produkciós költségvetés, én kurátorként ennyi pénzzel számolhattam, amiben benne volt a művész honoráriuma, a kurátori díj, a művek előállításához szükséges anyagköltség, az installációs költségek, illetve a katalógus szerzői, fordítói, grafikusai és nyomtatási költségei. Ezen felül voltak még a szállítási, biztosítási, épületrenoválási, illetve a szállásra és az utazásokra szánt költségek, de ezekre nem volt rálátásom. Annyit tudok, hogy az épület minimális renoválására külön keretet biztosított abban az évben a minisztérium. A teljes állami költségvetés 40-50 millió forint között lehetett. Magánpénz sajnos nem volt. Erről azt gondolom, hogy nincs még egy olyan ország, amelyik ne vonna be magánpénzeket a Velencében megvalósuló kiállítások finanszírozásába. Ebben a tekintetben Magyarország nagyon el van maradva, főleg mentalitásban, mert itthon csak várjuk a minél nagyobb állami támogatást, és ha az elmarad, akkor fel vagyunk háborodva. Be kellene végre látni, hogy az egycsatornájú rendszer működésképtelen. Ha nincs állami támogatás vagy ha nem elég az a forrás, ami rendelkezésre áll, akkor keresni kell más csatornákat. Ezt csinálják az észtek, a románok, az oroszok, a kínaiak is és még sorolhatnám... Én ezt tartom a jövőben nálunk is járható útnak. Hozzáteszem, az egész magyar kulturális közeg megosztottsága is részben ebből, a kizárólagos állami elosztásból fakad. Ennek az egészségtelen helyzetnek a fenntartásában az állami szabályozórendszer is hibás, amely semmilyen kedvezménnyel (pl. adójóváírás stb.) nem ösztönzi a magánszférát – különösen a képzőművészet területén – támogatásra. Pedig egy nemzetközi eseményen való támogatói megjelenés ma már számos multinacionális cég marketingstratégiájának része. A magyar kiállítást eredetileg BALOG ZOLTÁN, az emberi erőforrások minisztere nyitotta volna meg, de végül az utolsó pillanatban lemondta a részvételt.¹⁶ Azt gondolom, hogy attól függetlenül, hogy állami pénzből szervezett kiállításokról

12 Anri Sala. *Ravel Ravel Unravel*. 55. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia. Német Pavilon, Velence, 2013. június 1 – november 24. Kurátor: Christine Macel; Jesper Just. *Intercourses. An Immaterial Retrospective of the Venice Biennale*. 55. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia. Dán Pavilon, Velence, 2013. június 1 – november 24. Kurátor: Lotte S. Lederballe Pedersen.

13 *Falling Trees*. 55. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia. Finn és Északi Pavilon, Velence, 2013. június 1 – november 24. Kurátorok: Marko Karo, Mika Elo, Harri Laakso.

14 Nikolay Ridniy, Geanna Kadyrov, Hamlet Zinkovskiy. 55. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia. Ukrán Pavilon, Velence, 2013. június 1 – november 24. Kurátorok: Oleksandr Soloviov and Victoria Burlaka.

15 Akram Zaatar. 55. Esposizione Internazionale d'Arte. La Biennale di Venezia. Libanoni Pavilon, Velence, 2013. június 1 – november 24. Kurátorok: Sam Bardaouil, Till Fellrath

16 A kiállítást Balog Zoltán helyett – a kultúráért felelős tárca nevében – Manno István, Magyarország milánói főkonzulja és Gulyás Gábor nemzeti biztos nyitotta meg.

van szó, a megnyitó Velencében szakmai eseménynek számít, a politikának nem kell reprezentálnia. LAJKÓ FÉLIX remek volt a megnyitón, a zenéje nagyon sok embert odavonzott a Magyar Pavilonhoz.

BK: Milyen volt a nemzetközi és a magyar visszhangja az egész Magyar Pavilonnak és az ott bemutatottaknak?

UG: A magyar sajtóban nem jelent meg érdemi kritika a kiállításról, és a szakma részéről sem kaptunk semmilyen komolyabb – pozitív vagy negatív – visszajelzést.¹⁷ Itthon két helyen mutatuk be a kiállítást, Szegeden a REÖK-ben, majd Budapesten a Capa Központban.¹⁸ Szerintem az nagyon fontos lenne, hogy minden velencei magyar kiállítást Magyarországon is lehessen látni, hiszen nyilván nem jut el Velencébe minden érdeklődő, és mégiscsak közpénzen valósulnak meg az ottani bemutatkozások. Erre ki kellene alakítani egy rendszert: mondjuk a Ludwig Múzeum vagy a Magyar Nemzeti Galéria mindig betervezi az éves kiállítási naptárába, hogy két-évente helyet ad a velencei magyar kiállításoknak, még ha kisebb formában is, mint ahogy az az eredeti helyszínen megvalósult. A fentiekhez kapcsolódóan eszembe jut még egy dolog: arra is ki kellene alakítani egy szisztémát, hogy az adott év kiállításának a bezárása után egy mű, vagy egy bizonyos rész az az évi projektből magyar közgyűjteménybe kerüljön. Mi szívesen adtunk volna egy munkát valamelyik közgyűjteménynek, ezt informális beszélgetésen említettem is néhány múzeumvezetőnek, de nem volt igazi érdeklődés egy múzeum részéről sem.

A nemzetközi visszhang nagyon jó volt, én azzal személy szerint meg voltam elégedve. Több elismerő kritika is megjelent a nemzetközi sajtóban, és több igazi elemzést is lehetett olvasni a kiállításról vagy interjút Zsolttal.¹⁹ A zárás után két külföldi helyre meg is hívták az anyagot.²⁰

17 A magyar művészeti szaksajtóban 2013-ban a *Velencei Biennáléről* inkább összefoglaló írások, illetve a kúrátorral és a művészettel készített interjúk jelentek meg. Többek között: Kókai Károly: Enciklopédia Velencében. *Balkon*, 2013/9, 14-16; Jerovetz György: Végtelen belenzés a világba. Beszélgetés Uhl Gabriellával és Asztalos Zsolttal. *Új Művészet*, 2013/6, 4-7.

18 *Asztalos Zolt. Kilőtték, de nem robbant fel.* REÖK, Szeged, 2013. december 15 – 2014. február 9.; Capa Központ, Budapest, 2014. február 22 – március 14.

19 Pl.: Tina Kaplar: "Fired But Unexploded" – An Interview With The Hungarian Artist Zolt Asztalos. *The New Contemporary*. VIENNAFAIR Blog, 2013. március 27. Lásd: <https://thenewcontemporary.wordpress.com/2013/03/27/fired-but-unexploded-an-interview-with-the-hungarian-artist-zolt-asztalos/> (Utolsó hozzáférés: 2016. március 8.); Lunettes Rouges: Venice (2): Quelques pavillons nationaux. *Le Mond Blog*, 2013. augusztus 26. Lásd: <http://lunettesrouges.blog.lemonde.fr/2013/08/26/venise-2-quelques-pavillons-nationaux/> (Utolsó hozzáférés: 2016. március 8.)

20 *Zolt Asztalos. Fired but Unexploded.* Contemporary Art Platform, Kuvaitváros, 2013. december 11 – 2014. január 11.; Ural Vision Gallery, Jekatyerinburg, 2014. május 23 – július 3.

BK: Milyen hatással volt (ha volt) a Biennále a művészettörténeti karrieredre? Kaptál-e közvetlenül ennek hatására meghívást külföldi kiállítás megszervezésére, kialakultak-e nemzetközi kapcsolataid stb.?

UG: A biennalés részvételemnél köszönhető, hogy 2015-ben engem is meghívtak egyrészt a Lett Pavilon, másrészt a Mauritániai Pavilon zsűrijébe és utóbbinál a kiállítás szervezésébe is. Mauritánia ebben az évben először vett részt²¹ a Biennálén és rögtön egy nemzetközi zsűrit hívtak össze. Szerintem ez óriási dolog, és azt látom, hogy ezt most már egyre több ország gyakorlatának része.

BK: Ma visszatekintve milyen emlékeid vannak a kiállítás-rendezésről a Biennálén?

UG: Elsősorban: nagyon jó volt együtt dolgozni Zsolttal. És minden nehézség ellenére, ami a szervezéssel járt, csak jó emlékeim vannak a kiállításról és magáról a városról is, pedig korábban nem szerettem Velencét. Általában csak két-három napot töltöttem a városban, idegesített, hogy semmit nem találok, mindig eltévedek. Teljesen más Velence, ha egy hónapot vagy még annál is többet van ott az ember: egyszerűen beszippant az a művészettörténeti skanzen, ami ott van, Velencének tényleg van egy különleges atmoszférája. Most végre azt éreztem, hogy megérttem Thomas Mannt, és azt, hogy miért mennek az emberek Velencébe meghalni...

BK: Rendeznél-e ma megint kiállítást a Biennálén?

UG: Abszolút igen, örömmel! Nagyon szeretem a Magyar Pavilon épületét, még ha egy nehéz és bizonyos szempontból „gonosz” tér is. Én ezt izgalmasnak tartom, hogy ezt a teret hogyan lehet konvertálni és kortárs kiállítások befogadására alkalmassá tenni. A diszharmonia, ami a régi épület külseje és az aktuális belső kiállítás között feszül, számomra inkább érdekes és inspiráló, semmint negatívum. És azt se felejtjük el, hogy az épületet magát nagyon szeretik a látogatók, sokan a pavilon miatt jönnek be a kiállítást megnézni. Sok látogatóval beszélgettem erről: a Magyar Pavilon épületét egzotikussága, minden más pavilontól való teljesen eltérő mivolta miatt tartják szépnek és értékesnek. Furcsa ezt kimondani, de rajtunk, magyarokon kívül ezt az épületet mindenki imádja.

BK: Milyennek látod a Velencei Biennále és benne a magyar szereplés jövőjét?

UG: Harald Szeemann idejéhez képest igen sok minden változott, egyre több kiállító jelent meg, egyre több a kapcsolódó esemény, a kiállítás, a glamour. És egyre nagyobb figyelem és hangsúly irányul az edukációra, nemcsak a múzeum-pedagógiára mint gyerekprogramokra gondolok, hanem a gyűjtők befolyásolására is.

A másik dolog az, hogy alapvetően nincs nagy különbség az artfairek világa és a *Biennále* között. Mert az a gyűjtőréteg, aki általában eljár az *Art Baselre*, az elmegy a *Velencei Biennáléra* is, hogy megnézze, mi a trend: kinéznek maguknak három vagy négy nagyobb nemzetközi eseményt egy évben, és amelyek közé egyértelműen beletartozik ez is. Kicsit tanulni is jönnek ide: bár *Biennále* soha nem lesz annyira progresszív, mint a *documenta*, mégis ad egy általános képet a nemzetközi kortárs képzőművészetről. Szóval valahol meg mégiscsak kánonformáló, ha nem is a teória felől nézve, de a gyűjtők oldaláról biztosan. A magyar helyzetről azt gondolom, hogy mindig ilyen konfliktussal teli lesz a szituáció, mindig lesznek olyanok, akik elégedetlenek lesznek az adott év magyar kiállításával. Régóta vagyunk ott a *Biennálén*, így nagy a presztízse, másrészt meg kevés lehetősége van a magyar képzőművészeknek a nemzetközi megmutatkozásra. A viták azonban termékenyek, mivel a *Biennále* kapcsán legalább releváns kérdések formálódnak és fogalmazódnak meg. A kérdés csak az, hogy az aktuális politika mennyire sajátítja ki magának a magyar szereplést, vagy adott esetben beengedi-e – és ha igen, akkor mennyire – az opponáló trendeket is.

Nem tudunk egymás sikereinek örülni, ez a legnagyobb baj. Amíg ezen nem tud változtatni a szakma, a politika, addig ilyen konfliktusos lesz – többek között – a velencei magyar szereplés is.

Készült: Budapest, 2015. február 12. (Aktualizálva: 2016. február 27.)

21 2013-ban – Mauritánián kívül – Mongólia, Mozambik és a Seychelle-szigeteki Köztársaság is első ízben szerepelt a *Velencei Biennálén*.